

AGATA BRYŁKA-JESIONEK
Muzeum Górnośląskie w Bytomiu
<https://orcid.org/0000-0002-0192-6003>

SPRAWOZDANIE Z IX KONFERENCJI KRESOWEJ PT. „MIĘDZY KRESAMI WSCHODNIMI A ŚLĄSKIEM. BIOGRAFIE NIEBANALNE”, BYTOM, 17 XI 2023 R.

Tradycyjnie już w gmachu Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu odbyła się konferencja kresowa. To już po raz dziewiąty spotkali się badacze reprezentujący różne ośrodki badawcze z całego kraju. Konferencja została zorganizowana przez Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, pod patronatem władz województwa śląskiego. Konferencja kresowa wpisała się już na stałe do kalendarza wydarzeń naukowych kraju i regionu. Jest wydarzeniem cyklicznym, organizowanym od 2012 r., wcześniej co roku, obecnie co dwa lata. Tematyka konferencji oscyluje wokół różnych zagadnień z zakresu szeroko pojętych Kresów Wschodnich i Zachodnich Rzeczypospolitej. W minionych latach rozważano pojęcia mitu Kresów Wschodnich, problem roli kobiet, oświaty, mniejszości żydowskiej i wydarzeń roku 1939 na tym obszarze.

Tegoroczna konferencja poświęcona była wybitnym postaciom reprezentującym świat polityki, nauki, kultury czy gospodarki, których życiorys rozpięty był między dwoma biegunami: przedwojennymi Kresami Wschodnimi a Górnym i Dolnym Śląskiem. Osoby te, często dziś niedocenione, znane są jedynie w wąskim środowisku lokalnym lub zawodowym. Przywrócona została pamięć o bohaterach wyróżniających się w sposób szczególny swym nieschematycznym i nieszablonowym działaniem, często niepokornych, których przed- i powojenna rzeczywistość zmuszała do podejmowania trudnych, czasami bolesnych życiowych wyborów. Obrady miały charakter hybrydowy, wzięło w nich udział 20 prelegentów, którzy wygłosili 18 referatów. Za merytoryczną stronę spotkania odpowiadała, prowadząca obrady, dr Joanna Lusek (Muzeum Górnośląskie w Bytomiu). Obrady podzielone zostały

na cztery sesje, w czasie których prelegenci rozważali życiorysy przedstawianych przez siebie postaci w kontekście następujących haseł problemowych: *W służbie Ojczyzny, W kręgu nauki, W służbie słowa i kultury, W kręgu wiary*.

Oficjalnego otwarcia sesji dokonała dyrektor Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Iwona Mohl, która w swoim przemówieniu odniosła się do nietypowego tym razem tematu konferencji, jakim były życie i dokonania wybitnych jednostek. Następnie dr Joanna Lusek podkreśliła znaczenie biografistyki, która przez dzieściolecie była w polskiej historiografii niedoceniana, lekceważona ze względów ideologicznych. Jest ona jednak istotna ze względu na swoje walory naukowe, edukacyjne i społeczne, ponadto może być potraktowana jako istotny element międzypokoleniowego dialogu.

Blok tematyczny *W służbie Ojczyzny* otworło wystąpienie dr. Bartosza Janczaka (IPN, Oddział w Łodzi), który przybliżył sylwetkę pochodzącego z terenów Beskidu Żywieckiego gen. bryg. Juliusza Drapelli (1886–1946). Był on weteranem I wojny światowej, który swą służbę wojskową kontynuował w odrodzonym państwie polskim (w Lublinie, we Lwowie, w Katowicach i Kowlu), zaś w czasie kampanii wrześniowej dostał się do niewoli. Bohater nie wrócił do kraju po 1945 r., do końca życia pozostawał na emigracji. Następnie głos zabrał mgr Tomasz Śmiałek (badacz niezależny), przybliżając postać harcmistrza i przewodnika turystycznego Zygmunta Kleszczyńskiego (1906–1986). Przed wybuchem II wojny światowej mieszkał on we Lwowie, gdzie działał jako instruktor chorągwi ZHP. Po 1945 r. osiadł w Bytomiu, gdzie kontynuował swoją działalność harcerską, a dodatkowo jego zamiłowanie krajoznawcze sprawiło, iż zaangażował się w prace Katowickiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego. W tematyce harcersko-turystycznej pozostało kolejne z wystąpień przygotowane przez mgr. Tomasza Śmiałka i mgr. Macieja Dronia (Muzeum Górnośląskie w Bytomiu). Jego autorzy przedstawili w nim sylwetki uczestników i okoliczności organizacji rowerowego, liczącego ponad 3 tys. km, rajdu dookoła Polski w 1930 r. W przedsięwzięciu uczestniczyli czterej członkowie Związku Harcerstwa Polskiego w Niemczech: Franciszek Kachel, Henryk Okos, Władysław Szychuła oraz Teofil Wilczek. Szczegółowa relacja z tego rajdu w formie pamiętnika znajduje się obecnie w zbiorach Działu Historii Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu. Ostatnie wystąpienie w tej sesji należało do dr hab. Moniki Tomkiewicz (Biuro Badań Historycznych IPN w Warszawie, Zarząd Pomorskiego Oddziału Towarzystwa Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej) oraz mgr. Tadeusza Kisiela (Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej, Oddział w Legnicy),

którzy zaprezentowali sylwetkę wiceprezydenta Wilna z lat 1927–1939, Witolda Czyża. W wyniku zawieruchy wojennej trafił do obozu w Workucie, skąd w 1948 r. przybył do Wrocławia, gdzie żył do końca swoich dni. Następnie przedstawione zostały okoliczności znalezienia jego grobu na wrocławskim cmentarzu św. Wawrzyńca i przejęcia opieki nad nim w 2018 r. przez Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej.

Drugą sesję *W kręgu nauki* rozpoczęło wystąpienie dr Agaty Bryłki-Jesioneck (Muzeum Górnośląskie w Bytomiu), która przybliżyła postać wybitnej filozof, dydaktyk i animatorki kultury Marii Kokoszyńskiej-Lutmanowej, związanej naukowo ze Lwowem, a następnie z Górnym i Dolnym Śląskiem. Dzięki licznym zagranicznym stypendiom naukowym na uczelniach zachodnioeuropejskich nawiązywała ona kontakty z najwybitniejszymi przedstawicielami środowisk filozoficznych tamtych czasów, zaś dobre praktyki naukowe, które poznawała, mogła następnie krzewić na gruncie polskim. Następną z wielkich postaci świata nauki zaprezentowała dr hab. Jolanta Załączny (Akademia Finansów i Biznesu Vistula w Warszawie). Był nią lwowski lekarz Ludwik Gorczyński, który przed 1939 r. prowadził praktykę medyczną we Lwowie i w Borysławiu. Po wybuchu II wojny światowej posądzony o sympatie endeckie, najpierw został osadzony w więzieniach w Borysławiu i Kijowie, następnie wywieziony do Kazachstanu, gdzie kontynuował swoją działalność lekarską w Fiodorowce. Ludwik Gorczyński przeszedł cały szlak bojowy z Armią gen. Andersa, zaś po zakończeniu działań wojennych osiadł w Tarnowskich Górach na Górnym Śląsku. W kolejnym referacie, wygłoszonym przez mgr. Jana Sasora (Muzeum Śląskie w Katowicach), przybliżona została sylwetka jednej z najwybitniejszych twórczyń powojennej górnośląskiej szkoły laryngologii, pochodzącej z terenów Galicji Wschodniej, Janiny Kuśnierzykowej z Marynowskich. Prelegent podczas prezentacji jej sylwetki posłużył się dokumentami i fotografiami znajdującymi się w zbiorach rodzinnych, a także relacjami i wspomnieniami krewnych bohaterki. Z kolei dr Wojciech Marciniak (Uniwersytet Łódzki) oraz dr hab. Małgorzata Ruchniewicz (Uniwersytet Wrocławski) zaprezentowali życiorys polskiej agronom i działaczki społecznej, dr Zofii Teligi-Mertens. W czasie II wojny światowej została zesłana wraz z rodziną w głąb ZSRR, dramatyczne doświadczenia spowodowały, iż w późniejszych latach zaangażowała się w pomoc polskim rodzinom starającym się o repatriację z Kazachstanu. Drugą część sesji zamykało wystąpienie dr Doroty Gajdy-Szczegielniak (Publiczne Liceum Ogólnokształcące nr V w Opolu) oraz dr. hab. Marka Białokura (Uniwersytet Opolski),

dotyczące pochodzącej ze Stanisławowa wybitnej historyk i dydaktyk, prof. Barbary Kubis. Badaczka do dziś jest niezwykle zaangażowana w kształcenie patriotyczne młodzieży, a także propagowanie wiedzy dotyczącej dawnych Kresów Wschodniej i Górnego Śląska.

W służbie słowa i kultury to tytuł bloku tematycznego, który otworzył referat dr Weroniki Pawłowicz (Biblioteka Śląska w Katowicach) prezentujący sylwetkę Józefa Mayera (1902–1996). Był on bibliotekarzem, podróżnikiem i pracownikiem naukowym związanym z ośrodkiem lwowskim i katowickim. Jego kariera zawodowa związana była z Biblioteką Uniwersytetu Jana Kazimierza oraz Biblioteką Śląską, zaś szczególną pasją jego życia były podróże, z których obszernie relacje publikowane były na łamach „Dziennika Polskiego”. Z dziejami Biblioteki Śląskiej związany był również działający w Drohobyczu i we Lwowie Roman Chrzastowski (1906–2005), którego postać przybliżyła dr Barbara Maresz (Biblioteka Śląska w Katowicach). Był on zaangażowany w działalność harcerską, a w czasie II wojny światowej znajdował się w strukturach Armii Krajowej. W 1946 r. osiadł w Katowicach, gdzie zaangażował się w działalność Śląskiego Oddziału Towarzystwa Przyjaciół Książki. Przekazał do zbiorów Biblioteki Śląskiej swoją bogatą kolekcję książek, pocztówek i fotografii. Natomiast dr Kinga Fink (Uniwersytet Rzeszowski) przybliżyła postaci członków lwowskiej rodziny artystycznej Bursów. Na scenach śląskich w latach 30. XX w. występowali: senior rodu, dyrygent z zawodu, Stanisław (1865–1947), córki, śpiewaczka współpracująca z Polskim Radiem, Mieczysława (1897–1984) oraz pianistka i tancerka, Stanisława (1903–1986), a także syn, kompozytor i dyrygent orkiestr teatralnych, Lech (1904–1961). Postać lwowskiego barda, szczególnie popularnego w latach 50. XX w., Jerzego Michotka (1921–1995) przybliżyła dr Marta Milewska (Akademia Finansów i Biznesu Vistula w Warszawie, Biuro Badań Historycznych IPN w Warszawie). Referentka wydzieliła trzy etapy jego kariery: lwowski, wrocławski i warszawski. Przedostatnią część sesji zamknęło wystąpienie dr Joanny Lusek (Muzeum Górnośląskie w Bytomiu) dotyczące dokonań aktorki Gertrudy Szalszówny (1924–2009). Choć artystka ta przez całe niemal życie związana była z Górnym Śląkiem, występowała na deskach Teatru Nowego w Zabrzu, to posiada krótki epizod związany z Kresami Wschodnimi, gdzie trafiła tuż po wybuchu II wojny światowej.

Ostatnią część obrad stanowił blok tematyczny *W kręgu wiary*, w ramach którego przedstawione zostały postacie w sposób szczególnie związane z Kościołem katolickim. Sylwetkę lwowianki Anny s. Wenancji Sitek ze Zgromadzenia

Sióstr Opatrzności Bożej, która całe życie poświęciła służbie Bogu i drugiemu człowiekowi, przedstawiła Marta s. Wenancja Jednac (badaczka niezależna). S. Wenancja przyczyniła się do utworzenia pierwszej placówki wychowawczo-poprawczej dla kobiet na Górnym Śląsku, w Jedłowniku. Z kolei dr Elżbieta s. Monika Albinia (IPN Oddział w Warszawie) przybliżyła wybrane życiorysy sióstr ze Zgromadzenia Sióstr Opatrzności Bożej, które po II wojnie światowej pracowały w Zakładzie Dobrego Pasterza w Bytomiu. Ich posługa adresowana była do demoralizowanej młodzieży żeńskiej. Następnie głos zabrał ks. bp prof. dr hab. Jan Kopiec (Uniwersytet Opolski), który przypomniał sylwetkę ks. Jerzego Doleżala (1918–1988). Jego posługa duszpasterska rozpoczęła się w okresie II wojny światowej, okupacji niemieckiej oraz sowieckiej. Następnie poddany przymusowej repatriacji w 1945 r. przeniósł się na Śląsk, gdzie pracował w dolno- i górnośląskich parafiach. Sesję zakończyło wystąpienie dr. hab. Zbigniewa Bereszyńskiego (badacz niezależny), który zaprezentował postacie dwóch duchownych: biskupa pomocniczego diecezji opolskiej z lat 1970–1989, ks. Antoniego Adamiuka (1913–2000) oraz wikariusza kapitulnego administracji Śląska Opolskiego w latach 1951–1956, ks. Emila Kobierzyckiego (1892–1963). Autor przeanalizował ich skrajnie różne postawy wobec trudnej rzeczywistości PRL-u.

Na zakończenie konferencji podsumowania obrad dokonała dr Joanna Lusek, która jeszcze raz zwróciła szczególnie uwagę na rolę biografistyki w badaniach historycznych. Zachęciła również do zgłębienia wiedzy na temat sylwetek przedstawionych w czasie konferencji postaci i sięgnięcia do publikacji pt. *Między Kresami Wschodnimi a Śląskiem. Biografie niebanalne*, która towarzyszyła obradom i stanowi fizyczny ślad po konferencji.

